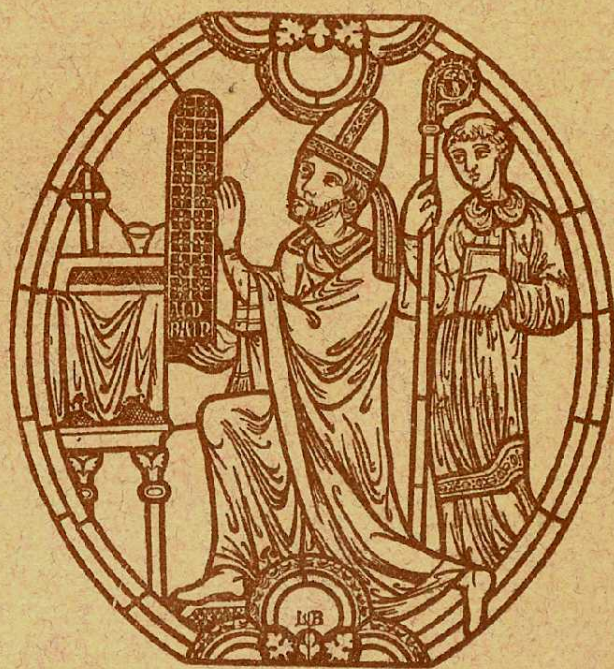

KULTUUR LEVEN

*Maandschrift voor hernieuwing
der geesteskultuur*

De jeugd in onze tijd

Drie en Twintigste Jaargang

December 1956

Nummer 10

'T GROEIT, ANTWERPEN

KULTUURLEVEN

MAANDSCHRIFT VOOR HERNIEUWING DER GEESTESKULTUUR

INHOUD

DECEMBER 1956

ARTIKELLEN

HUMANUS:

De invloed van de hedendaagse geestesstromingen op de jeugd

Filosofische invloeden op de jeugd zijn eerder gering. Langs de literatuur om maakt het existentialisme een zekere uitzondering. Vooral literatuur met psycho-analytische inslag heeft invloed. Bepaalde literatuur ondermijnt de idee van persoonlijke vrijheid en eist grotere uiterlijke vrijheid op. Vooral de hedendaagse geestestroming beïnvloedt de jeugd. Van daar onzekerheid en pragmatische waardering van menselijke waarden. De jeugd aanvaardt de les van het leven: zij is levensrecht en voelt haar noden zelf aan. p. 731

H. BRUNING:

Verwilderde jeugd

Men kan niet onverantwoord bindingen breken zonder gebonden te blijven met de eerste en zich dan ook onverantwoord te binden aan nieuwe bindingen. Uiterlijk heeft de jeugd zich los gemaakt, maar innerlijk is zij niet los. Zij is daarom genoodzaakt nieuwe bindingen tot stand te brengen op een ogenblik dat zij hiervoor nog niet rijp is. Dit is de problematiek van een groot deel der verwilderde jeugd. p. 743

F. VAN MECHELEN:

De sociale doorbraak van de jeugd

Wegens de verschuivingen in de bevolkingsstructuur krijgt de generatie-verhouding een speciale betekenis. De jeugd kan niet steeds de opengekomen plaatsen innemen. Vandaar haar grote kans om door te breken en de noodzakelijkheid technisch gevormd te zijn, en daarnaast menselijk om de democratie verder te kunnen uitbouwen. p. 756

W. DE HEIJ:

Opvoeding van de jeugd.

Een beschrijving van de verschillende karakteristieke typen van opvoedingsrelaties, zoals die momenteel kenmerkend zijn voor de opvoedings-situatie in Nederland. p. 764

OTTO THOMAASSE:

Paedagogische meditaties bij de internaats-opvoeding

Ondanks tekorten die de jeugd zelf ziet, en ook de ouders en buitenstaanders, wat kritiek uitlokt, zijn de mogelijkheden van het internaat als opvoedingssituatie zeer groot. p. 771

Verwilderde jeugd

Men kan over dit onderwerp niet lezen zonder dat men als feit gesignaleerd (en als axioma aanvaard) ziet, dat de moderne mens, ook reeds de nog zeer jonge mens, van zijn bindingen is losgeslagen en als een geestelijk onbehuisde in een leegte zwerft. En leest men over zijn neurotische tribulaties, dan verschijnt als een der verklaringen die losgeslagen mens opnieuw ten tonele. Toch geloof ik, dat die moderne losgeslagen mens, wien niets rest dan „het naakte bestaan”, zoals het enigszins gezwollen heet, in de grond goeddeels een misverstand is. Zijn noodlot schijnt mij veeleer, dat hij de voor het menselijk leven betekenisvolle bindingen wel uiterlijk verbreekt, maar innerlijk in het geheel niet van die bindingen los is. Een dergelijke situatie kan voor het psychisch leven van de mens enkel noodlottig worden. Men kan niet ongestraft op een willekeurig moment dergelijke bindingen verbreken; evenmin als men andere voor het leven betekenisvolle bindingen ongestraft op een willekeurig moment kan aangaan! Wanneer iemand op een gegeven ogenblik tot de overtuiging komt, dat een bepaalde essentiële geloofswaarheid onhoudbaar is en hij tengevolge daarvan — als „logische” „consequentie” en „consequent” — zijn vroeger geloof en geloofsleven als onwaarden opzij schuift, maakt hij zich wel uiterlijk los, maar de bindingen blijven onverminderd én: doen zich onverminderd gelden. Dit laatste niet per se als onrust, in de zin van een godsdienstige wroeging, maar (o.a.) in de velerlei pogingen zijn *totaal* afwijzen ook *als zodanig te verantwoorden*, te rechtvaardigen: het completer, alzijdiger te rechtvaardigen dan met die éne „zekerheid”, — waarop het verstand bovendien nog kan terugkomen. Hij begint zijn besluit voor een goed deel *achteraf te verantwoorden*, en dit op de basis van een *noodpositie*: dat verantwoorden *moet* immers, hoe dan ook, met een ondubbelzinnig positief resultaat eindigen wil zijn besluit, minstens als mens-waardige handeling, en wil hijzelf, in zijn eigen ogen niet gedevalueerd worden. Verstoort reeds het voorbarig verbreken van bindingen, die voor het geheel van een leven hoe dan ook betekenisvol en zinvol zijn geweest, zijn innerlijk leven, het uitblijven van het gewenste definitief resultaat verontrust, kwelt, ergert, stoort en verstoort zijn innerlijk leven opnieuw. Naarmate het denken faalt (en men — niet zo onwaarschijnlijk dan — ook dat gaat afwijzen) wordt het contra emotioneler agressie, verbeterer, en niet zelden verbitterder aversie; de intensiteit der gevoelens moet dan het gelijk waarmaken dat het denken weigert tot stand te brengen. De mens wordt gedachten en gevoelens binnengedreven die niet de zijne zijn, en gedwongen zich deze toe te eigenen. Hij vervalst zichzelf. Hij komt tegenover zichzelf en het leven in een scheve positie te staan. — In dit alles en meer, dat zich niet per se en eigenlijk slechts zelden op het plan der bewuste reacties afspeelt, doen zich de bindingen van voorheen onverminderd gelden; onverminderd, ook waar men het verleden met een houding van koele onverschilligheid

glimlachend de rug toekeert. En het is duidelijk, dat dit alles voor het innerlijk en psychisch leven noodlottig is. De oorzaak? De mens is geestelijk niet opgewassen geweest tegen de eisen die het probleem, door hemzelf geschapen, hem stelde: hij is een fase binnengedrongen waaraan hij niet toe was, waarop hij innerlijk onvoorbereid was en geen recht had.

Men kan de voor het leven betekenisvolle bindingen alleen dan ongestraft verbreken, wanneer men er, als het resultaat van een meestal langdurig geestelijk rijpingsproces ook innerlijk geheel los van is. Men laat zijn verleden achter zich zoals een slang die uit zijn huid kruipt, een huid die reeds overal heeft losgelaten en als een dood ding achterblijft. Het loslaten van vitale bindingen kan nooit zonder meer een kwestie zijn van een genomen *besluit* (een z.g. vrij wilsbesluit), maar moet als besluit tevens *sluitstuk* zijn, het sluitstuk van een innerlijke groei, de laatste, dan onvermijdelijke, act ervan. In dat geval gevoelt men zich waarlijk bevrijd. Er is in de mens niets meer dat nog naar dat verleden terugziet. De neuroticus komt niet aan bod, niet althans als gevolg van de losgelaten bindingen. Het geduld hebben met zichzelf, het niet overhaast „zichzelf” willen bijbenen, het niet overhaast het inzicht van zijn verstandje (of van „zijn tijd” of omgeving) willen bijbenen en bijvallen met het totaal van zijn dadenleven, het voorlopig nog bestendigen dus van bindingen waarvan men meent dat men ze intellectueel ontgroeit of niet meer verantwoord kan, is altijd een goede, ook vruchtbare houding; zij verstoort geen groei en getuigt vaak meer van „intellectuele hygiëne” dan het z.g. consequent „zichzelf en zijn totaliteit” in overeenstemming brengen met een verstandelijk inzicht dat niet waarachtige verworvenheid werd. Men moet zichzelf niet dadelijk zo hevig ernstig nemen. Niet wanneer men het „verantwoord” acht nieuwe betekenisvolle bindingen los te laten, én niet: wanneer met het „verantwoord” acht nieuwe betekenisvolle bindingen aan te gaan. Het leven vergt geduld van ons, omdat het leven zelf in ons nooit anders is dan: nooit overhaaste groei. Alles wat wezenlijk groeit, groeit *voorbereid*, groeit, zou men kunnen zeggen, voetje voor voetje in wezen, alle z.g. „reuzesprongen-vooruit” ten spijt.

Goed, zal men wellicht opmerken, de moderne mens die naar buiten zijn bindingen verbreekt, blijft innerlijk aan die bindingen geketend, maar de leegte waaraan hij na die breuk als een onbehuisde is uitgeleverd, wordt daarmee niet minder reëel. Ik moet echter opmerken: de leegte, als een bestaan zonder bindingen, wordt slechts door enkelen concreet geleefd: door de pauper en outcast (maar die komen in deze streken niet meer voor, zegt men) en door een enkele uitzonderingsmens en hier en daar een dichter (kunstenaar) of wijsgeer. De leegte bestaat stellig niet als het stigma van de moderne mens in het algemeen. Lang voor die leegte — „het naakte bestaan” — opduikt, is de mens, ook de moderne mens, met huid en haar ondergedoken in nieuwe inhouden, nieuwe bindingen, nieuwe levenskansen. De vervangingsproducten liggen overal in en rondom hem te grijp, gereed, barensgereed zelfs, en voorzover ze niet aanwezig zijn en hij ze nodig heeft, creëert hij ze. Ze liggen gereed als kruiswoordpuzzel, als bridgeavond, als maatschappelijke positie en promotie, als bezitsvorming, als een der vele vormen van agressie

(aangegrepen kansen een ander mens, een ander bedrijf, een andere waarheid het onderspit te doen delven), als kunst, als wetenschap, als wijsbegeerte, en zelfs als „existentialisme". (Hoezeer zelfs het existentialisme, waardoor hem het menselijk bestaan als een volstrekt ledig kenbaar is geworden, voor de aanhanger aangenaamste praat-buitenkant kan blijven en binding en nieuwe inhoud worden, blijkt wel hieruit, dat het merendeel der adepten hun existentialisme voor geen geld ter wereld zou willen missen en dat diezelfde meerderheid voor zichzelf — volkomen onbezwaard en argeloos — als dagelijks bestaan een vorm van bestaan aanvaardt, beter: vertegenwoordigt, die met de term non-existentie stellig niet treffender gedefinieerd kan worden). Wat hiervan zij, de dag, en niet alleen de dag, ook het hersengewelf, en niet alleen het hersengewelf, blijft, hoe dan ook, volledig bezet, en niets van die voltallige bezetting zou die z.g. lege mens willen missen.

Nu zijn er twee mogelijkheden: de mens voelt zich in zijn nieuwe bindingen, van welke aard ook, thuis, of hij voelt zich dat niet. Het is echter duidelijk dat de mens die de grote, betekenisvolle bindingen van het leven voorbarig, onvoorbereid — onrijp nog ervoor — als onwaarden achter zich liet, ook niet thuis raakt in de bindingen die hij (onvermijdelijk gevolg van de eerste voorbarigheid) voorbarig aanging. Hij zwerft niet zónder bindingen in een ledig, maar met en door bindingen (de achtergelatene en de nieuw aanvaarde) die hem geen van beide rust gunnen. Dat is een geheel ándere, noodlottige situatie. Het is dit *in zijn bindingen ontordende* bestaan, dat als permanente realiteit, als permanent niet tot rust komen, het psychisch leven ontwringt en dat als ontkende, verdrongen realiteit oorzaak wordt van allerlei excessen, van allerlei excessieve houdingen ook.

Het is van deze situatie dat men zich, ook bij het probleem der verwilderde jeugd, rekenschap moet geven. Ook zij vertoont het beeld van een leven dat zijn bindingen uiterlijk wel verbroken heeft, maar innerlijk van die bindingen geenszins los is; ook zij is genoopt nieuwe bindingen tot stand te brengen op een moment dat zij daarvoor geestelijk niet rijp is. — Dit wordt door mij niet betoogd met betrekking tot het geheel der verwilderde jeugd, maar wel verdedigd als karakteristiek voor een deel van die jeugd, en stellig niet haar onbelangrijkste deel.

Reeds met de eerste der beide hier genoemde stellingen schijnen wij echter in strijd met de feitelijke realiteit. Constateert men niet telkens weer, dat die moderne jeugd, het kroost veelal van een reeds goeddeels verwilderde oudere generatie en opgegroeid in de chaos der oorlogsjaren, geen bindingen ooit heeft gekend: van huis uit of van nature geen bindingen heeft meegebracht ten aanzien van hetgeen zij afwijst!? Verklaart juist dat feit niet de volmaakte onverschilligheid waarmede zij is wat zij is!? Toch geloof ik, dat men hier de dupe is van een gezichtsbedrog.

Er is een jeugd die de samenleving zoals zij geworden is, afwijst, en blijkens haar daden, haar terzijde, haar contra (een dan zeer nihilistisch contra) extreem en zonder concessie afwijst. Er is echter nauwelijks of vrijwel in het geheel geen jeugd die niet, bewust of onbewust, verdrongen, ontkend of erkend, de diepe behoefte gevoelt in een samenleving, een

gemeenschap opgenomen, geborgen te zijn. De gemeenschap waarin men geborgen is, die bescherming is, die de mens mens laat worden, is een antwoord op behoeften die aan het menszijn zelf inherent, voor het menszijn zelfs essentieel en daarom onverdelgbaar zijn. Vervolgens: om haar heen is een „samenleving“, zij het dan een samenleving die zich voor haar niet als goed waarmaakt, die voor haar in niets herkenbaar of ervaarbaar antwoord is: vormgeving van hetgeen zij instinctief, krachtens haar menszijn, van haar vraagt. Iedere dag is die voor haar onaanvaardbare en hatelijke vormgeving van een onontbeerlijk goed reële aanwezigheid, is er het concreet herinnerd worden aan dat onontbeerlijk gevoeld goed, dat zij alleen ontbeert omdat zij er, krachtens haar menselijke natuur, op is aangewezen; iedere dag is die *jeugd-zelf* die *herinnering*, hetzij op de wijze van een volstrekt afwijzen van de actuele gedaante der gemeenschap, hetzij op de wijze van een verdrongen of verwrongen hunkering naar wat antwoord is op die het leven ingeschapen behoefte: geborgenheid: het opgenomen zijn in verbanden die goed zijn als geborgenheid; het beschermd worden door wetten die nog in iets anders resulteren dan het „beschermen“ van de mens tegen de extreemste uitingen van roofzucht en hebzucht van de medemens, die het individu lang voor die laatste aanslagen eerbiedigen; het behoed staan in een orde die de mens als individu toespreekt en eerbiedigt, die hem als mens en individu tot zijn recht laat komen, gestalte en orde laat worden en aldus innerlijk vrij maakt. — De jeugd, en we spreken hier van de verwilderde jeugd, mag zich dan van de actuele verschijningsvorm der samenleving hebben losgemaakt en de uiterlijke banden ermee hebben doorgesneden, de innerlijke binding met het onontbeerlijk goede dat „de gemeenschap“ vertegenwoordigt, is daarmee allerminst verbroken. — Dat is de noodlottige ondergrond waarop zich haar jeugd veelal afspeelt.

Een tweede feit is: zij is jeugd, d.w.z. ook zij is innerlijk niet rijp voor de houding van afwijzen, voor het innerlijk isolement dat haar door de samenleving wordt opgedrongen.

Een derde feit is: ook die jeugd moet nieuwe bindingen leven. Zij moet zich die verwerven. Daarmee is echter iets gevegd, dat zij niet kan opbrengen, waarvoor zij eveneens niet rijp is. De jeugd scheidt geen nieuwe waarden, geen nieuwe inhouden. Zij is niet creatief, tenzij op volstrekt ontoereikende wijze. De vraag is dan: hoe ontstaan in weerwil daarvan haar nieuwe bindingen. Zij ontstaan op de wijze der jeugd, en de jeugd, niet creatief, is enkel ontvangend. Dat is haar noodlot. En een ander noodlot, dat we niet mogen vergeten, is: zij behield — ergens zich verwoed verwerend — een zuiver levensinstinct. Het is ook dat zuivere instinct dat zich in haar aberraties realiseert. Doch niet als een laatste restant edelmoedigheid e.d. De werkelijkheid is minder opbeurend.

Laten we met het derde feit beginnen en nagaan op welke wijze haar nieuwe bindingen, haar nieuwe inhouden, tot stand komen.

In de grond doet de verwilderde, bandeloze jeugd, waarvan men zegt dat zij zo onbegrijpelijk anders is geworden dan de ouderen, precies hetzelfde dat de goede en gerichte mens doet, nl. een orde, i.c. een levensorde tot stand brengen met de dingen die zich af goed waarmaken. Zij doet dit echter op de wijze van de jeugd die — niet creatief — geen nieuw goed

vindt of zoekt, doch slechts in staat is van wat zij ontvangt datgene te behouden wat zij, hoe dan ook, als een goed ervaart. Zij is, zo zullen we bemerken, het goede van de ouderen minus hetgeen zij ervan niet als goed kan ervaren.

Het is niet zo verwonderlijk, dat het huwelijk zich voor haar niet bepaald overtuigend als een goed waarmaakt. Veeleer kan zij doorlopend het tegendeel waarnemen en — ook in zoverre het door het huwelijk gevormde gezin opvoedingsgemeenschap is — aan den lijve ervaren. En films en romans, die zaken welke zij eveneens van de ouderen ontvangt, komen die ervaringen van dag tot dag bevestigen, en het huwelijk bevestigen als een hatelijke historie van onbeschaamde ontrouw, domheid, onbegrip, vijandschap, geërgerd, vaal en zinloos naast elkaar leven, innerlijke verwringing etc. Het huwelijk, deze vormgeving van de sexuele verhouding en haar consequenties, is door dit alles en misschien niet het minst door het feit dat het niets voortbrengt dat voor het jonge leven als betekenisvol, vormend en richtend kan worden ervaren, een waarde-loze en te verwaarlozen achtergrond geworden of minder nog. Het sexuele daarentegen wordt wel herkend als een goed; men ervaart het: alles wat sexueel prikkelt is bevrediging en genot. Men wijst de vormgeving (het huwelijk) af en aanvaardt het resterende. Niet als een zedelijk te waarden goed, maar: als een vitale begeerte bevredigend. Dat ervaart de jeugd, en is vrijwel ook het enige dat zij dagelijks van de ouderen leert: met hun romans, hun films, hun reclames, hun leven. — De band die dan blijft is geen trouwverhouding die haar grondslag vindt in de liefde en haar verplichtingen, maar een sexuele verhouding die soms iets oproept dat op liefde lijkt (en dankbaarheid: het ondergaan van het lichaam, de geslachtsgemeenschap, is nu eenmaal een primaire, diep-reële en hevige ervaring). De relatie tussen de sexen schijnt onbeschaamder, cynischer, doch is dat niet noodzakelijk; ze is openhartiger, onverhulder, d.w.z. zonder hypocrisie. Zonder hypocrisie in het ontdekken en in bezit nemen van het gebleven goed, en zonder de hypocrisie van een trouw die men niet is en van banden die een leugen bleken. De gebleven levenswaarde is dat wat is overgebleven van het ontvangen goed na aftrek van een vormgeving welke als een onvruchtbare, destructieve realiteit werd ervaren, en dat, zonder inmenging gebleven van een creatieve wil die nieuwe waarden zoekt of van een creatief besef van de diepere oorzaken van de crisis die het huwelijk en de menselijke geslachtsgemeenschap in dit tijdsgewricht doormaken, toen wel resteren moest als een argeloos en openhartig „leven bij de gratie van de werking der elementaire machten”.

Vervolgens is er het verschijnsel van de „misdadige jeugd”, de asfalt-jeugd (met ver achter haar en bijzonder luidruchtig de rebellie en masse der — inderdaad — „Halbstarcken” en eigenlijk ongevaarlijken). Men is verbaasd, om niet te zeggen onthutst en verontwaardigd over die toenemende misdadigheid welke in sommige gevallen voor geen consequentie terugdeinst, die in andere gevallen van een wanstaltige perversie schijnt, en die doorlopend — wellicht het meest verbijsterend aspect — van een volmaakte onverschilligheid, d.i. gewetenloosheid, getuigt.

Hoe komt die jeugd zo? Het is uiteraard ondoenlijk op deze vraag een algemeen en tevens afdoend antwoord te geven: het voorspel van de misdadigheid (en trouwens ook de misdaad zelf) is bij elk individu anders. Maar wellicht heeft het toch zin althans één spoor te volgen. Ik moet hier echter onmiddellijk aan toevoegen dat het geval van de 14-jarige haagse ambachtsscholier, die onlangs een hoofdagent met een bijl de hersens insloeg om een revolver te bemachtigen en die enkele uren later, in het nauw gebracht, de hem ondervragende agent met de gestolen revolver bedreigde, een, althans in wezen, geheel andere verklaring behoeft dan het spoor dat wij hier volgen; niet omdat met die jongen een superlatief van misdadigheid actief zou zijn geworden die met geen enkele meer algemene maatstaf nog te meten is, maar omdat „dit kind dat de draagwijdte van zijn daad volmaakt niet schijnt te beseffen” m.i. nauwelijks onder de rubriek „misdadige jeugd” kan worden vermeld. Hoe huiveringwekkend zijn daad ook was, de jongen schijnt mij allereerst dupe (op exceptionele wijze dupe) van zijn (door niets nog verstoorde) fantasiewereld. Het exceptionele van die fantasiewereld is niet die fantasiewereld zelf, maar de volstrekt ongewone intensiteit der beleving ervan en het, zo hermetisch, in die wereld jaren lang opgesloten zijn geweest. — Doch keren we terug naar ons onderwerp.

Vóór de misdaad die de jeugd bedrijft, is er, als voorbereiding, het misdrijf waarmee de oudere generatie haar in contact brengt, via het krantenverslag, de film, de roman, het stripverhaal. Men verdedigt — vergoelijkt — het verhaal, het beeld van de misdaad (het krantenverslag laten we hier buiten beschouwing) met de opmerking, dat de misdadiger — de moordenaar meestal — tenslotte overmeesterd en dus in feite afgewezen wordt: in ieder geval, zo redeneert men dan verder, kan men van het relaas niet zeggen, dat de moord of de moordenaar erdoor „verheerlijkt” wordt. — Inderdaad, de moordenaar wordt tenslotte gearresteerd of zelf neergeschoten, maar de moord zelf wordt nergens als een afschrikwekkende daad herkenbaar. Men ontmaskert de moordenaar, niet de moord; en de moordenaar ontmaskert men slechts als iemand die in conflict kwam met een bepaalde wét en in zoverre „schuldig” werd, niet als iemand die zich schuldig maakte aan een der laagste, meest gedepaveerde misdrijven tegen het menszijn. Men moordt met een zakelijkheid en koelbloedigheid alsof het uit de weg ruimen van een mensenleven geen andere overweging in zijn bedrijver oproept dan dat zij middel is tot het doel. Andere menselijke overwegingen spelen geen rol. Het menselijk geweten komt niet aan de orde. Morele Entrüstung over het misdrijf als zodanig komt in al die producten, waarmee de jeugd geconfronteerd wordt, niet aan het woord. De moordenaar die gearresteerd of neergeschoten wordt, eindigt als iemand die zijn spel verloren heeft. Het spel was zakelijk, een meten van krachten, een spel van list tegen list, hardheid tegen hardheid, koud, primitief, meedogenloos, en eigenlijk heeft het misdrijf geen andere functie dan oorzaak te zijn dat dit spannend spel op gang komt. De misdaad, zo wil ik zeggen, geschiedt op een geheel ander vlak dan dat van de misdaad. De misdaad is van de misdaad ontdaan en bleef slechts bestaan... als een vergrijp? neen, als een handeling die een spoorzoeker in actie brengt die minstens zo bedreven is. De moord wordt niet als moord en de moordenaar niet als moordenaar

verheerlijkt, maar nadat de moord en de moordenaar hebben opgehouden ons als moord en moordenaar aan te spreken, zijn alle daden (de moord inclus) een verheerlijking van de moordenaar als mens: als iemand die van moment tot moment voor zijn taak berekend en tegen zijn achtervolgers opgewassen is (met uitzondering van het laatste moment). De achtervolger verdedigt de wet, de misdadiger kwam ermee in conflict, maar voor de rest zijn ze aan elkaar evenwaardig én, door hun prestaties, gelijkelijk bewonderenswaardig.

Het is in deze moreel-indifferente sfeer van zakelijkheid en doelmatigheid, waarin de misdaad ons niet meer als zodanig aanspreekt, dat de jeugd met de misdaad in contact komt en ermee vertrouwd wordt gemaakt. Reeds als 8-, 9-jarige via de strip, als 14-jarige via de film wordt zij ermee opgevoed, wordt haar leven erbij betrokken, rechtstreeks, fel geïnteresseerd en bijna dagelijks en is het misdrijf, van begin tot eind en in al zijn fasen, in haar leven reële aanwezigheid, even normaal in haar leven aanwezigheid als de jongen die met knikkers speelt. Deze misdaad, die geen misdaad meer is, dringt dagelijks binnen . . . in haar ziel? neen, in dat morele vacuum dat het kroost van een reeds goeddeels verwildeerde oudere generatie telkens weer blijkt te zijn, een vacuum dat weerloos aan zijn indrukken (d.w.z. aan het gebodene zoals het geboden wordt) is uitgeleverd, dat misschien aanvankelijk wel even nog vagelijk verontrust of onthutst wordt maar zeker niet met een sterke of bestendiger morele reactie op het gebodene kan antwoorden. Waarom ook zou de jeugd daarmee antwoorden? Het relaas van het misdrijf wordt haar zonder morele verontwaardiging aangeboden, en avond aan avond wordt het ook door de ouderen zonder morele verontwaardiging geaccepteerd, — genoten immers!

Maar natuurlijk maakt dit alles van de jeugdige toeschouwer of lezer nog geen „misdadige jeugd”; er is altijd nog enig grondig verschil tussen: van een misdrijf als buitenstaander genieten én: zelf tot een misdrijf besluiten. Ergens effent dit alles echter de weg, *als* het misdrijf antwoord is op een vraag in haar zelf.

Men kan natuurlijk al dadelijk zeggen, dat de behoefte aan spanning en avontuur (een behoefte die door films, strips e.d. dagelijks nog wordt aangewakkerd) oorzaak wordt van een zekere misdadigheid, en wel omdat het dagelijks (niet-misdadige) leven dat de samenleving haar te bieden heeft, die behoefte niet reëel bevredigt, hoogstens — pedagogisch! — afleidt, en dat er dan vanzelfsprekend ook een jeugd is, die deze afleidingsmanoeuvres vrij snel (en verveeld) doorheeft. Doch dat verklaart dan wellicht toch alleen de misdadigheid in haar meest onschuldige vorm: het vergrijp aan de wet als een kansspel, dat ook weer niet al te gevaarlijk of ernstig mag worden. In haar huidige vorm echter moet zij antwoord zijn op iets anders en daarvan bevrediging. Het is zeker niet nodig, wel het gemakkelijkst, hier onmiddellijk tot een misdadige aanleg te besluiten (bij de braven besluiten we immers evenmin tot een gepredestineerd zijn tot het goede), en zeker is dit niet nodig, als we kunnen constateren dat er in het misdrijf nog andere instincten en aandriften werkzaam zijn dan enkel misdadige.

We noteerden reeds, dat de misdadiger in conflict is met de bestaande wet. Wellicht heeft het zin de misdaad allereerst als zodanig te herkennen,

als een aanslag op de bestaande orde, een omverwerpen van de geldende normen en van wat de gemeenschap als goed beaamt. Men moet dit aspect van het misdrijf niet voorbijzien bij een jeugd die als een onbehuisde door de samenleving zwerft, door een gemeenschap die haar alles onthield, anders gezegd: die zij niet ervaart als antwoord op enigerlei vraag in haar zelf en die haar, als zij haar niet volmaakt onverschillig laat, met minachting en verachting, en dan ook weldra telkens weer met haat vervult; en die deze gevoelens activeert, als het ware met elke persoon die als een behuisde van die samenleving in haar leven treedt. Zij staat niet aan de kant van de samenleving; zij staat er afwijzend tegenover, onverschillig afwijzend of vijandig afwijzend. Met het misdrijf is zij haar contra, is zij een stoot tegen de orde die zij minacht, een openlijk in conflict komen ermee, een honen en uitdagen ervan, een wraakneming erop. Men doet verkeerd dit alles als minderwaardig resentment opzij te schuiven. Misschien is het misdrijf (het is niet zó onmogelijk, het is zelfs zeer waarschijnlijk) de eerste maatschappelijke realiteit die het beleven waard is. Met de misdaad is zij haar negatieve instincten en contra-effecten metterdaad en demonstratief; het misdrijf is datgene wat die instincten en affecten activeert, positief laadt, richt, realiseert. En tegelijk is het de mogelijkheid om de onverschilligheid der anderen vóór de anderen (waarvan zij zichzelf dupe voelt) zelf te zijn, zonder hypocrisie, onomwonden; de mogelijkheid ook om de dingen van dit leven die zij opeist zoals ook de anderen die voor zich opeisen, met dezelfde koude berekening en zeker niet zoveel misdadiger in bezit te nemen.

Maar eenmaal begaan, d.i. ervaren, wordt het misdrijf iets anders nog, iets positievers: een gevecht, met de samenleving en haar beschermers, dat — als het eerste wellicht — de inzet eist van de totale persoon; de hele mens zet zich in én: zet zich op het spel, d.w.z.: *de mens maakt zichzelf waar*; hij ervaart, eindelijk, het leven als leven. Inderdaad, de misdadiger is de mens die zichzelf waarmaakt. Dat is niet enkel opwindend, dat bevredigt een der zuiverste instincten. Het is: zijn actuele mogelijkheden *zijn*, met de inzet van zichzelf zijn, tot de grens van zichzelf en daaroverheen desnoods, d.w.z. het is precies het tegenovergestelde zijn van wat de gehate behuisde is. De misdaad bevredigt niet enkel de laagste en negatieve instincten, maar ook de sterkste en zuiverste, die welke, hoe dan ook, een antwoord opeisen. In de misdaad herneemt zich de mens. En met de misdaad in groepsverband herstelt zich de gemeenschap, en deze als een tegelijk hechte en gevaarlijke, dynamische, de totale mens opnieuw activerende verbondenheid.

Met het misdrijf heeft zij als het ware het beste van zichzelf en van het leven weer in bezit genomen; haar sterkste, meest vitale impulzen vinden er — zij het geaberreerd — een vervulling; deze maakt zij erin waar, doch zoals gezegd: op de wijze der jeugd, d.w.z. zij maakt ze waar met datgene waarop de jeugd — niet creatief — is aangewezen wanneer zij voor haar bestaan „nieuwe” inhouden, „nieuwe” bindingen tot stand brengt: met datgene van het ontvangen goede, dat zij als goed ervaart. Het misdrijf heeft bovendien zoals wij zagen, en dank zij de voorwaarden door de ouderen ervoor geschapen, zijn misdadig karakter vrijwel geheel verloren en is totaal van inhoud veranderd.

De mens die zich waarmaakt, de gemeenschap die zich als een dynamische verbondenheid realiseert, het leven dat zich voordoet als een opgaaf waarbij men zelf met huid en haar, op leven en dood betrokken is, — al deze verlangens die aan het menselijk leven als zodanig inherent zijn en die in feite bestemd zijn om een religieus antwoord te vinden en waarop ook de religieuze gemeenschap in haar verschijningsvorm herkenbaar en reëel — niet retorisch — antwoord moest zijn, vinden nu antwoord en vervulling in het misdrijf, en eigenlijk met dezelfde onvermijdelijkheid bijna, waarmede in de onvergetelijke roman van de jonge Leonid Leonow *De Dief*, „de held van de revolutie“, Mitja, ná de revolutie heul zoekt in de onderwereld omdat de revolutie in haar nieuwe fase, de fase van de opbouw, de mens als mens niet meer gebruiken kan. Tenzij in die onrechtstreekse gedaante van: de mens als werker. En het is duidelijk dat de fase, die een beroep doet op de werker, een aera inluidt waarin geheel anders geaarde lieden tot de bruikbaren gaan behoren: mensen met van huis uit gematigder verwachtingen, gekalmeerder verlangens en eierzuchten, beperkter instincten, mensen die het velerlei compromis dat de geleidelijke opbouw onvermijdelijk meebrengt niet als compromis ervaren, die zich bij de consequenties van het compromis onverontrust, van huis uit onverontrust neerleggen, eenvoudig omdat zij niets anders dan hun werk, hun voorgeschreven taak *zijn*: zichzelf daarmee volkomen realiseren. — Maar evenmin als Mitja zijn leven in de onderwereld zonder onrust leefde, evenmin de jeugd waarvan hier sprake is. Doch ook deze onrust is zij, zoals wij straks zullen zien, op de wijze der jeugd. — Hier alleen nog dit over haar misdadigheid. Ongetwijfeld bevredigt zij er ook haar vulgaire instincten mee: haar hang naar publiciteit, het in de aandacht willen staan, toch, van een verachte publieke opinie, etc., etc. En niet alleen haar vulgaire, ook haar perverse instincten. Men behoeft zich over die perversiteit en het cynisme ervan niet dermate te verbazen omdat dat alles *bij de jeugd* wordt aangetroffen. Ook de ouderen zijn, waarlijk niet zo zeldzaam, en met een onschuld des gemoeds die vaak nog verbluffender is dan de daad zelf, van een perverse wreedheid, geniepigheid en vindingrijkheid in het kwellen en folteren van de medemens. De perversiteit, die waarlijk geen uitzonderlijke daden behoeft doch met de daden van alledag volstaan kan, ligt *in iedere mens* van meetaf op de loer, leeft zich in iedere mens uit zodra zij de kans krijgt. Zij stoort zich aan geen leeftijd, zij wacht enkel op haar kans. En waar het menselijk leven heeft opgehouden als zodanig reacties op te roepen, zijn alle vormen van perverse wreedheid mogelijk geworden. Folteren is een geperverteerde vorm van machtswellust (Dostojevski beschreef het in *Uit het dodenhuis*), en het folteren van een lichaam, iets anders dan het kwellen van de ziel, is misschien nog de meest primitieve uiting van dit, en andersoortig, sadisme.

Voorts behoeft wel niet betoogd, dat „de misdadige jeugd“ nog andere vertegenwoordigers telt dan die hier beschreven werden. Zoals de fase van de opbouw van de revolutie, de fase van de werkers — die in de grond samenvalt met de realiteit van het leven dat immers steeds, hoe hoog de idealen zijn, niets anders is en eist dan werken, werken, met aanvaarding van velerlei compromis en met voorbijzien van zichzelf — ook de burgerlijke mens aantrekt, de mens die bij dat werken niets van zichzelf behoeft voorbij te zien omdat hij van huis uit een (braaf) werk-

dier is, zo vindt men ook in de wereld der misdadige jeugd nog andere elementen bijeen en tot de misdaad aangetrokken: de van huis uit misdadige, de psychopatische elementen, het voorbijgaand gedesequibreerde burgertje etc. Men telt die dáár onder de aanwezigen, zoals men die ook overal elders onder de aanwezigen telt, zij het dan in gesublimeerder staat of vermomder. — Doch genoeg hierover; vervolgen we ons betoog.

De jeugd ontvangt nl., van de ouderen, nog andere zaken dan de misdaad die opgehouden heeft misdaad te zijn. Zij ontvangt ook hun muziek. — Men verbaast zich, men is onthutst over de bandeloze, onbeheerste reacties die de ritmen van rock and roll bij haar oproepen. Merkwaardig is die verbazing. Luisteren we zelf, dan ervaren we dat we in een nieuw, ander ritme worden opgenomen, een ritme dat een ontkenning is van alles wat we in de actualiteit van ons dagelijks bestaan zijn en zorgvuldig cultiveren en dat, als zodanig, reeds bij ons alle bedwongen of ondergrondse contra-instincten beroert, opnieuw wakker maakt, opzweept, d.w.z. al datgene wat wij als onze realiteit (een deel ervan) duchten, verdringen, ontkennen, niet hernemen willen, maar dat een jeugd, die onverschillig of vijandig tegenover onze orde, ons gareel staat, als haar waarheid, als een waarheid van haar, herkent en wil zijn. Zodra die ritmen beginnen, begint zij te ervaren dat hier het ándere opklinkt, een contra-ritme, dat het éigen ritme is. Het ritme zweept alle contra-affecten los, heftig, onbezweerbaar, rechtstreeks, en dwingt het lichaam het contra op de wijze van een ritme te zijn. Het is geen kwestie van willen of niet willen. Zodra het ritme zich van het lichaam meester maakt, stemt alles van het lichaam erin toe dat ritme te zijn omdat het een waarheid vertolkt waartegen geen evenwaardig verzet voorhanden is. En op het moment dat de jeugd dit ritme herkent als een gemeenschappelijk ritme, als het ritme (of de waarheid) van een collectiviteit, laat zij alles ongeremder nog over zich heenkomen en ongeremder in zich losbreken. Onvermijdelijk.

Merkwaardig is de reactie der ouderen. Zij staan toe dat die ritmen ten gehore worden gebracht, maar zij die ervoor ontvankelijk zijn, worden verontwaardigd uit elkaar geknuppeld. Men mag die ritmen wel horen, niet zijn. Alsof men dat in handen heeft. Alsof de jeugd die op deze ritmen reageert met alle remmen te verliezen, in feite iets anders doet als de brave dame die met haar lichaam stilletjes begint mee te wiegen wanneer ze een wals hoort, of als die andere die enkel met de hand of voet de gehoorde muziek begeleidt. Men kan wel zeggen, die hand moet rust blijven, maar dat blijft ze niet en is ze niet. Wij die met onze „motoriek“ zo goed „raad weten“ — omdat we zoveel meer „zelfbeheersing“ hebben, gelijk we menen — zijn verontwaardigd als het ritme, dát contra-ritme, zich actualiseert op de wijze der lichamelijkheid, met een lichaam dat metterdaad de openbare orde verstoort en erger; maar wellicht deden we er wijzer aan te overwegen, dat dergelijke rock and roll-avonden innerlijke verwoestingen aanrichten die aanzienlijk funester zijn dan de builen en vernielde stoelen en vechtpartijen die er naar buiten toe het kortstondige of weldra opgeruimde gevolg van zijn. Die ritmen slaan niet enkel instincten in de jeugd los, zij slaan de jeugd-zelf los, nog meer los, van het leven waarin zij moet worden opgenomen. Men kan niet een avond lang zo volslagen en ongeremd het ándere zijn geweest,

zonder nadien nog grondiger het besef te zijn, dat men met de algemeen geaccepteerde wereld niets gemeen heeft, zonder dat de wereld van het geaccepteerde zich nog meer als een vaal, geesteloos gareel voordoet. Zo'n avond is voor het innerlijk veel ruineuzer dan voor het theater-interieur. Dat moesten de *ouderen* beseffen (en daaraan hun consequenties verbinden), eenvoudig omdat de jeugd zelf het niet beseft, niet kan beseffen. De jeugd ontvangt. En zij behoudt of accepteert wat zij als goed ervaart i.c. wat een waarheid van haarzelf uitspreekt. Is zij, is haar lichaam, rijp voor een andere reactie? Zijn de ouderen dan zelf zo „rijp“ als zij anders reageren, als ze die (verfoeilijke) reacties niet in zich toelaten of ervoor immuun zijn!? Kom kom. — Men moet hier ook niet te snel spreken van het losbreken der laagste instincten. Het zijn immers evenmin uitsluitend de laagste instincten der ouderen die, als zij die ritmen horen, beroerd worden. Als we eens wat meer onze contra-instincten waren, dat wat zich niét onderwerpt, zich in feite nooit onderworpen heeft en waarbij ook wel iets is dat het récht heeft zich niet te onderwerpen, zouden we misschien ook wat meer de creatieve mens zijn (die, met de mens-schepping, in Gods bedoeling heeft gelegen). Zou het niet kunnen, dat ook het gareel (het gareel van onze brave ijver) de laagste instincten (onze laagste instincten) bevredigt: die minder moedige welke er belang bij hebben de mènes in ons te onderdrukken en te ontkennen en waarmede wij dan niet tegen een bepaalde wet, maar tegen het leven zelf zondigen?

Doch komen wij tot onze conclusie. — Op een leeftijd waarop zij geestelijk niet rijp is (volmaakt ónrijp in de grond) om de voor het leven betekenisvolle bindingen te verbreken, of anders gezegd: om het isolement te leven waartoe de actuele verschijningsvorm der gemeenschap haar doemt ¹⁾, is zij gedwongen, niet als een onbehuisde door een leegte te zwerven (vanzelfsprekend accepteert dat geen enkel leven), maar andere bindingen tot stand te brengen, zich andere inhouden, een andere levensorde toe te eigenen. Zij doet dat; natuurlijk doet zij dat. En op drie gebieden zagen we haar die andere inhouden *zijn*. Wij hebben toen niet enkel geconstateerd dat zij — ook hier onrijp voor de taak waartoe de omstandigheden haar dwongen — die nieuwe inhouden tot stand bracht op de wijze der niet-creatieve jeugd die aangewezen is op hetgeen zij ontvangt, maar eveneens, dat bij deze ontwikkeling geenszins haar laagste instincten actief en bepalend werden. Met het sexuele te leven zoals zij het leeft, behield zij slechts dat enige dat zij als goed onderging, echter zonder het geslachtelijke in zijn ware betekenis, (mogen we het zeggen?) in zijn ware grootheid te (kunnen) herkennen: voor dat herkennen waren de voorwaarden niet voorhanden, niet in haar noch in haar omgeving. Zij leeft ook dit goede zoals zij het ontving: ontluisterd, van zijn zin ontledigd, en dan uiteraard, gezien de kracht van deze levensdrift, ook in zijn excessen. — Voorts zagen we, dat zij ook in haar misdadigheid en elders het ontvangene op de wijze der jeugd verwerkte, maar niet zonder dat daarbij ook zuivere, essentiële en vitale instincten werkzaam werden en aan het

1) Met de term nonconformisme wordt deze keerzijde der situatie al te blijmoedig over het hoofd gezien; als verwijt gebezigd door de ouderen, impliceert de term eigenlijk dat het gelijk en de goedheid alleen aan hun kant is.

woord kwamen: de drang zichzelf waar te maken en het contra dat zij is, en ergens vanzelfsprekend terecht is ²⁾, ook daadwerkelijk te zijn. — Maar er is iets anders nog, gelijk ik reeds opmerkte. Zij heeft een hang — een onuitroeibare levenshang — naar geborgenheid, in de gemeenschap. Maar de vervangingsproducten die zij vond en zich toeëigende, hebben alle dit gemeen, dat zij zich daarmee van de geborgenheid, waarnaar in de grond haar verlangen uitgaat, steeds meer verwijdert en de voorwaarden voor het leven dat zij in feite begeert, steeds onherroepelijker vernietigt. Zij is doende ermee alle schepen achter zich te verbranden, de bruggen achter zich op te blazen, een weg te gaan waarvan een terug steeds minder mogelijk wordt. Maar zij is weerloos. Er rest haar geen andere weg. Zij werd geïsoleerd, en zij isoleert zichzelf steeds meer. En wie haar zou willen helpen, vindt haar ontoegankelijk, niet alleen voor maar ook dóór die toenadering, die voor haar altijd de toenadering is van een gemeenschap die niet *zichzelf* waarneembaar als gemeenschap waarmaakt. Toch blijft de weg die zij volgt haar verontrusten: zij verwijdert zich ermee, niet alleen van de gemeenschap, terwijl de innerlijke bindingen ermee onverbroken bleven, maar ook (dieper bron van onrust) van zichzelf. En daarmee bedoel ik niet: van de stem van haar geweten in de gebruikelijke opbeurende zin, maar van die ingeschapen, aan het leven, ook aan haar leven inherente hang of drang, zichzelf positief te realiseren. Die onrusten, waarmede ze geen weg weet, moeten overstemd worden, en ook dit geschiedt op de wijze der jeugd. Ten eerste door het excessieve, gewelddadige van haar contra-daden. Hoe extremer haar daden zijn, hoe meer zij zichzelf overtuigt van het goed recht van haar contra en van de daden waartoe dit contra in eerste instantie aanspoorde. Zijn contra extreem bevestigen is tevens de enige mogelijkheid om zijn afwijzen (zijn afschuw) verstaanbaar te maken, en zo niet verstaanbaar te maken dan toch minstens (honend en uitdagend) tot uitdrukking te brengen. Ten tweede overstemt zij haar onrust op de wijze der jeugd door haar collectief optreden. Collectief — ik bedoel hier beslist niet het optreden en masse, doch het in kleiner verbanden, als georganiseerde terreur etc., zich realiserend verzet — collectief legt men zichzelf overtuigender het zwijgen op dan alleen; collectief is men de onvermijdelijk steeds verder gaande consequenties en daden van zijn contra minder geremd, en zeker op een leeftijd waarop men niet zo gemakkelijk tot het waagstuk komt *voor eigen rekening* daden tegen de gemeenschap (en tegen zichzelf) te stellen. Het is trouwens niet alleen om die reden dat er een onrust moet worden overstemd. De hang om opgenomen te worden in de gemeenschap der samenleving (die noodzakelijk altijd geïdentificeerd wordt met de actuele verschijningsvorm ervan, en zoals die zich aan háár voordoet) verbergt ook een bedreiging, waarvoor zij instinctief op haar hoede is. Opname in die geminachte gemeenschap betekent namelijk tevens: verraad en ontrouw aan zichzelf, ondergang, einde. Niet het einde van een (vrije) jeugd, maar het einde van het leven. Inderdaad, een innerlijk afgewezen orde kan, aanvaard, voor de afwijzer alleen het einde in een schijnleven betekenen: capituleren: voor iets

2) Men moet het zeer betreuren dat er in dit verband nauwelijks aandacht wordt besteed aan het fundamenteel probleem, *leven en vormgeving van het leven*, en de daarmee steeds (of reeds) gegeven tweespalt.

waarop men met het beste van zijn wezen „neen“ zegt, maar dat sterker kan worden dan men zelf is.

Alles voltrekt zich op een basis van innerlijke onrust, verwarring, onzekerheid, en het is een jeugd die hier haar beslissing moet nemen, haar „keuze“ moet doen, die antwoord moet zijn, terwijl zij én voor het isolement dat zij werd binnengedreven én voor het antwoord dat het isolement eist, geestelijk geheel onrijp is. Alles voltrekt zich op de basis van een grondeloze eenzaamheid, nauwkeuriger gezegd: van een alleen gelaten geweten. Het kan dan niet verbazen dat het antwoord van die jeugd het antwoord is van een *jeugd* en verschijnt in de gedaante van een reeks verwilderde excessen. Zelfs het geweten dat in al zijn verwarring zuiver en aangrijpend stem werd in Françoise Sagan's *Bonjour Tristesse*, werd reeds in haar tweede boek goeddeels . . . geacteerd geweten, geweten met „succes“

Wij hebben met het bovenstaande niet gezegd, of willen zeggen, dat de verschijningsvorm van het hedendaagse leven geen ándere reactie toelaat dan een houding van volstrekt afwijzen, allerminst; wijzelf omschreven het actuele cultuurmoment meer dan eens als een in wezen creatief en zeer hoopgevend moment, waarvan de talrijke prachtig-positieve krachten van meer betekenis zijn voor de toekomst dan de destructieve die er werkzaam zijn. Niettemin bezit datzelfde moment aspecten — en het zijn waarlijk niet enkel de meest waarneembare of oppervlakkige — die talrijke dichters met diepe somberheid vervullen, een somberheid die reeds door meer dan een cultuurfilosoof met een reeks dwingende situatie-analyses onrustbarend verantwoord werd. Het is in de aera van die aspecten dat we een verwilderde jeugd situeren als we zeggen, dat de actuele verschijningsvorm der samenleving op generlei vraag in haar antwoord is.